

УДК 005.35

Деліні М. М.

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

НАПРЯМИ ТА ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розкрито складники соціально-економічної відповідальності підприємства. Проаналізовано напрями та форми її реалізації, зазначено основні інструменти. Представлено поєднання основних груп, на які спрямована соціально-економічна відповідальність підприємства, з її формами та інструментами реалізації.

Ключові слова: соціальна відповідальність підприємництва, соціально-економічна відповідальність, гранти, благодійність, спонсорство, соціальні інвестиції, соціальний маркетинг.

Постановка проблеми. Сталий розвиток вимагає від підприємств активної участі в соціальних процесах, оскільки новий ступінь розвитку суспільства та економіки пов'язаний саме із соціальним складником, який є доволі багатограним та враховує різні сфери, але всі вони стосуються всебічного розвитку людини: це й екологічний складник, і правовий, і етичний. Але у своїй основі соціальне має економічне підґрунтя, яке, своєю чергою, також впливає із соціального, тому дуже важко відокремити одне від одного. Саме тому в соціальній відповідальності підприємництва можна виділити соціально-економічну відповідальність, яка була вже досліджена в інших роботах автора.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню соціальної відповідальності підприємства та соціально-економічної відповідальності присвячено увагу різних науковців, які досліджують ці категорії з багатьох сторін. Так, об'єктом своїх наукових розробок їх зробили Н.В. Водницька, З.І. Галушка, Т.К. Єрмолаєва, Т.В. Іванова, А.М. Колот, І.Ф. Комарницький, О.О. Охріменко, Т.М. Савіна, О.О. Фоміна та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Науковці зараз активно досліджують соціальну відповідальність бізнесу, але соціально-економічній відповідальності приділено недостатньо уваги через важкість її виокремлення із загальної системи соціальної відповідальності бізнесу. Саме це й дає підґрунтя для даного дослідження.

Мета статті полягає у виділенні основних напрямів та форм реалізації соціально-економічної відповідальності підприємств у поєднанні з інструментами та висвітленням їх стосовно кожної групи – об'єкта спрямування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основний сенс соціально-економічної відповідальності полягає в тому, що це – відповідальність підприємництва перед співробітниками, споживачами, конкурентами, суспільством взагалі за допомогою економічних засобів та важелів.

Т.М. Савіна у своїй дисертації визначає соціально-економічну відповідальність бізнесу як особливо інтегрований феномен, що характеризує діяльність кожного окремого суб'єкта гос-

подарювання, що забезпечує економічне зростання і прогресуюче якісне поліпшення життя населення [1].

Отже, ми бачимо, що соціально-економічна відповідальність стосується тих сфер, які конкретно спрямовані на отримання грошей. Звичайно, що існують ще елементи екологічної, правової, етичної відповідальності, але вони носять трохи інший характер.

За моделлю А. Керролла, яка охоплює чотири типи соціальної відповідальності організації: економічну, правову, етичну і так звану дискреційну, економічна відповідальність визначається базовою функцією компанії на ринку товарів і послуг, на якому вона постає в ролі виробника. Ця функція спрямована на задоволення потреб споживачів та одержання економічних вигід (доходів). До неї належать: заробіток достатнього прибутку на власний акціонерний капітал для задоволення акціонерів, надання продукції, що варта сплачених за неї грошей, для задоволення покупців, створення нових робочих місць та нових матеріальних цінностей для свого бізнесу, заохочення інновацій [2].

Соціально-економічна відповідальність проявляється у:

- напрями та характері інвестицій;
- ланцюзі поставок (від участі місцевих постачальників у виробничому циклі до номенклатури товарів і послуг);
- характері використання трудових ресурсів;
- наукових дослідженнях, які замовляються або фінансуються компаніями в інтересах розвитку бізнесу;
- поводженні з ресурсами і матеріалами, які використовуються для виробництва кінцевих продуктів;
- правилах ведення бізнесу і ділових відносинах (чесна торгівля) тощо [3].

Для того щоб визначити напрями та форми реалізації соціально-економічної відповідальності підприємства, виділимо, в яких напрямках може проявлятися соціально-економічна відповідальність, тобто як саме можуть бути відповідальні підприємці. Як уже зазначалося в попередніх дослідженнях, відповідальність підприємця виявляється як перед працівни-

ками підприємства, так і перед споживачами, конкурентами, постачальниками, суспільством та державою взагалі.

Так, на думку О.О. Охріменко та Т.В. Іванової, відповідальність підприємства може бути в двох напрямках: перед людиною як потенційним або реальним працівником та людиною-споживачем.

Виходячи із цього, можна зазначити заходи реалізації соціально-економічної відповідальності перед людиною-працівником:

1. Виплата гідної заробітної плати, її зростання.

2. Надання премій та компенсацій.

3. Навчання та розвиток персоналу, планування кар'єрного росту.

4. Безпека зайнятості та соціально-відповідальна реструктуризація підприємств.

5. Мотивація персоналу, складання планів індивідуального пенсійного забезпечення та індивідуального страхування.

6. Допомога у розв'язанні житлових проблем.

Перед власниками, акціонерами, вкладниками:

1. Своєчасна виплата дивідендів.

Перед споживачем, конкурентним середовищем та суспільством:

1. Вироблення якісної продукції.

2. Постійне вдосконалення якості продукції в поєднанні з науковими дослідженнями у цій сфері.

3. Чиста конкуренція.

4. Сплата податків.

5. Достовірна реклама.

6. Соціальні інвестиції, соціально відповідальний маркетинг та ін. (хоча деякі науковці відносять їх не до форм, а до інструментів).

Перед державою:

1. Сплата податків.

2. Підвищення загального добробуту населення.

Таблиця 1

Форми реалізації соціально-економічної відповідальності роботодавця

Найманий працівник	Держава	Суспільство
1. Надання гарантій зайнятості	1. Створення конкурентоспроможної продукції	1. Задоволення потреб у товарах та послугах
2. Забезпечення своєчасної виплати заробітної плати	2. Легалізація тіньових доходів	2. Гарантія якості продукції
3. Забезпечення гідної заробітної плати	3. Соціальні виплати до бюджетів усіх рівнів	3. Екологічне виробництво
4. Забезпечення відповідними умовами праці	4. Створення мотиваційного механізму для реалізації робочої сили.	4. Інвестиції до розвитку трудового потенціалу країни
5. Створення умов морального подолання відчуження праці: - можливість кар'єрного зростання, - можливість самореалізації		

Джерело: складено на основі [6]

Таблиця 2

Напрями та форми реалізації соціально-економічної відповідальності підприємства

Об'єкт спрямування/Реципієнт	Форма реалізації	Інструменти реалізації	Характеристика за сферою оточення
Працівники	1. Своєчасна виплата заробітної плати 2. Надання премії та компенсації 3. Підвищення заробітної плати 4. Навчання та розвиток персоналу, планування кар'єрного росту 5. Безпека зайнятості та соціально-відповідальна реструктуризація підприємств 6. Легалізація бізнесу та ринку праці 7. Мотивація персоналу, індивідуальне пенсійне забезпечення та індивідуальне страхування	1. Адміністративний/фінансовий/соціальний бюджет 2. Соціальні інвестиції 3. Спонсорська допомога	Внутрішнє
Власники	Виплата дивідендів	Фінансовий бюджет	Внутрішнє
Споживачі	1. Задоволення потреб у товарах та послугах 2. Гарантія якості продукції 3. Сплата податків 4. Достовірна реклама	1. Адміністративний/фінансовий бюджет 2. Соціальний маркетинг	Зовнішнє
Постачальники/конкуренти	Своєчасна оплата ресурсів та матеріалів Доброчесна конкуренція	Адміністративний/фінансовий бюджет	Зовнішнє
Суспільство/державна	1. Створення якісної продукції 2. Удосконалення якості продукції 3. Сплата податків 4. Достовірна реклама 5. Легалізація бізнесу та ринку праці 6. Створення нових робочих місць 7. Розроблення навчальних та тренінгових програм для зацікавлених верств 8. Підвищення рівня добробуту населення 9. Соціалізація своєї благодійної та спонсорської діяльності 10. Спрямування наукових розробок на дослідження у сферах збільшення добробуту населення	1. Адміністративний/фінансовий/соціальний бюджет 2. Соціальний маркетинг 3. Соціальні інвестиції 4. Еквівалентне фінансування 5. Гранти 6. Спонсорство та благодійність	Зовнішнє

3. Легалізація бізнесу та вихід з тіньового ринку праці [4; 5].

Також можна виділити зовнішню та внутрішню соціально-економічну відповідальність, яка характеризує спрямування відповідальності щодо його оточення стосовно підприємства. Внутрішня – це відповідальність перед своїм підприємством у вигляді його працівників та власників. Зовнішня – відповідальність перед зовнішнім середовищем підприємства.

О.О. Фоміна та Н.В. Водницька визначають соціально-економічну відповідальність роботодавця в таких формах (табл. 1).

Тобто ми бачимо, що форм реалізації соціально-економічної відповідальності доволі багато, з'являються нові, які є надбанням використання досвіду розвинених країн. Застосування соціально відповідального бізнесу в українських реаліях є достатньо новим порівняно із загальним розвитком цієї категорії, тому його розвиток іде поступово, підлаштовуючись під рівень економічного розвитку держави та потреби населення.

Для розроблення загальної системи форм реалізації соціально-економічної відповідальності підприємства необхідно розглянути її інструменти. Так, серед основних інструментів реалізації соціально-економічної відповідальності компанії можна виділити:

- грошові гранти: форма адресної фінансової допомоги, виділеної компанією на реалізацію соціальних програм, наприклад у галузі освіти, чи на проведення прикладних досліджень у сфері діяльності підприємства. Гранти можуть вважатись одним із найбільш доступних, ефективних і традиційних інструментів реалізації соціально-економічної відповідальності;

- благодійні пожертвування та спонсорська допомога: форма адресної допомоги, що виділяється компанією для проведення соціальних програм як у грошовій, так і в натуральній;

- соціально значущий маркетинг: форма адресної фінансової допомоги, яка полягає в спрямуванні відсотка від продажів конкретного товару на проведення соціальних програм компанії;

- еквівалентне фінансування: форма адресної фінансової допомоги, яка полягає в спільному фінансуванні соціальних програм із боку компанії, органів державного управління і некомерційного сектора;

- соціальні інвестиції: форма фінансової допомоги, виділеної компанією на реалізацію довгострокових і, як правило, спільних партнерських соціальних програм, спрямованих на зниження соціальної напруги в регіонах присутності компанії і підвищення рівня життя різних верств суспільства;

- адміністративний/соціальний бюджет: фінансові кошти, що виділяються компанією на реалізацію власного фінансового бюджету чи соціальних програм [7].

Перелік інструментів соціально-економічної відповідальності різняться у різних учених. Так, В. Огородник виділяє чотири інструменти, які

можуть бути використані в соціально-економічній відповідальності: благодійність, яку він трактує як діяльність для надання благодійної допомоги нужденним; програми, спрямовані на вирішення системних соціальних, економічних, екологічних та правових проблем або спрямовані на розробку технологій рішень таких проблем; спонсорські проекти у сфері культури, науки та спорту, які найчастіше не спрямовані на вирішення будь-яких конкретних соціально значущих проблем; меценатство – надання можливості розвиватися тому члену суспільства, який бажає це суспільство поліпшувати [8].

Узагальнюючи вищенаведене, можна представити напрями та форми реалізації соціально-економічної відповідальності підприємства у поєднанні з об'єктами спрямування та інструментами, за якими вони можуть бути реалізовані (табл. 2).

Висновки. Соціально-економічна відповідальність підприємства – це відповідальність компанії перед широким колом осіб, яка реалізується за допомогою економічних заходів та спрямована на зростання добробуту всіх сторін. Із цього ми бачимо, що економічний складник спрямований на реалізацію соціального, але й у зворотному боці, соціальний підвищує рівень економічного, що має багато пояснень та буде розглянуто в інших дослідженнях автора. Сама соціально-економічна відповідальність спрямована на підвищення економічного добробуту працівників, власників, споживачів, суспільства та держави взагалі, тоді як сама соціальна відповідальність має й інші аспекти: екологічний, правовий, етичний, що й спрямовані на відповідальність у цих сферах: дотримання вимог до виробництва, підтримання чи покращення екологічного стану нашого суспільства, виконання етичних чи правових норм тощо.

Форми прояву соціально-економічної відповідальності численні: заробітна плата, її збільшення, виплата пенсій та компенсацій, укладання індивідуальних чи корпоративних страхових та пенсійних угод, виплата дивідендів, легалізація бізнесу та ринку праці, виплата податків, розвиток та навчання працівників чи зацікавлених верств населення тощо.

Інструменти, за якими реалізуються дані форми, також багатоманітні, це й грошові гранти, і благодійність та спонсорство, і адміністративний/фінансовий/соціальний бюджети, і соціальні інвестиції, і соціальний маркетинг, і еквівалентне фінансування та ін. Із розвитком українського суспільства кількість інструментів та форм реалізації соціально-економічної відповідальності зростає, що пов'язано з готовністю суспільства, підприємців, держави та впізнанням досвіду розвинених держав. Але все одно в українських реаліях, соціально-економічна відповідальність розвивається недостатньо, чому існує багато перешкод як із боку економічної ситуації в державі взагалі, так і самих власників підприємств, тому, необхідним є розвиток різних форм соціально-економічної відповідальності підприємництва в Україні шляхом

доведення ефективності їх упровадження та реалізації та обов'язкове зазначення їх впливу не тільки на соціальний добробут, але й в зворотному боці, коли соціальне підвищує економічне. Саме цьому й будуть присвячені подальші дослідження автора.

Список літератури:

1. Савина Т.Н. Социально-экономическая ответственность бизнеса : дис. ... канд. эк. наук : спец. 08.00.01 (1) / Т.Н. Савина. – Йошкар-Ола, 2007. – 205 с.
2. Колот А.М. Корпоративна соціальна відповідальність: еволюція та розвиток теоретичних поглядів / А.М. Колот // Економічна теорія. – 2013. – № 4. – С. 5–26 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecte_2013_4_2.
3. Экономическая ответственность. Социальная ответственность бизнеса. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://soc-otvet.ru/nekij-ustav-ili-statya-v-vide-dokumenta-2-2/>.
4. Охріменко О.О. Соціальна відповідальність : [навч. посіб.] / О.О. Охріменко, Т.В. Іванова ; НТУ «Київський політехнічний інститут». – К., 2015. – 180 с.
5. Комарницький І.Ф. Соціальна відповідальність бізнесу як інструмент управління сучасним підприємством / І.Ф. Комарницький, З.І. Галушка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpen/2010_6/7_Social.pdf.
7. Фоміна О.О. Соціально-економічна відповідальність підприємства в транзитивному суспільстві / О.О. Фоміна, Н.В. Водницька [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Tiru/2009_28_1/29.pdf.
8. Єрмолаєва Т.К. Корпоративна соціальна відповідальність як умова сталого розвитку : [навчально-методичний комплекс] / Т.К. Єрмолаєва. – М. : РГАІС, 2012. – 184 с.
9. Огородник В.О. Фандрайзинг – інструмент активізації соціально-відповідальної взаємодії суб'єктів суспільних відносин / В.О. Огородник. // Економіка і організація управління. – 2014. – Вип. 1-2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/eiou_2014_1-2_30.

Делини М. Н.

Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова

НАПРАВЛЕНИЯ И ФОРМЫ РЕАЛИЗАЦИИ

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Резюме

В статье раскрыты составляющие социально-экономической ответственности предприятия. Проанализированы направления и формы ее реализации, обозначены основные инструменты. Представлено объединение основных групп, на которые направлена социально-экономическая ответственность предприятия с ее формами и инструментами реализации.

Ключевые слова: социальная ответственность предпринимательства, социально-экономическая ответственность, гранты, благотворительность, спонсорство, социальные инвестиции, социальный маркетинг.

Dielini M. M.

National Pedagogical Dragomanov University

DIRECTIONS AND FORMS OF SOCIO-ECONOMIC RESPONSIBILITY OF AN ENTERPRISE

Summary

The article describes the components of socio-economic responsibility of a company. It analyzes trends and shape of its implementation, states basic tools. The article presents a combination of basic groups, at which the socio-economic responsibility of the company is aimed, with its forms and instruments.

Keywords: social responsibility of business, socio-economic responsibility, grants, charity, sponsorship, social investment, social marketing.